

Van Credit-crunch naar audit methodology crunch – Accountants: wat nu?

Steviger insteken op risicoanalyse

Niels van Nieuw Amerongen en Jan van der Windt

De kredietcrisis veroorzaakt nu al zichtbare sporen in de controle-aanpak van accountantskantoren. Dat begint bij het tegen het licht houden van de bestaande relatie met de cliënt bij wie de controle-opdracht wordt uitgevoerd. De accountant zal vervolgens – in verhouding tot voorgaande controleopdrachten – meer aandacht moeten besteden aan de bedrijfsverkenning, materialiteit en controletolerantie. Ook zal de accountant in deze situatie extra oog moeten hebben voor risicoanalyse.

NV COS 315 verplicht de accountant tot het uitvoeren van een risicoanalyse (hier bedoeld als het risico van een materiële fout in de jaarrekening) op drie niveaus. Dat is het niveau van de jaarrekening als geheel, het niveau van (significante) jaarrekeningposten en het niveau van beweringen. Wijzigingen in de planningsfase (o.a. ten aanzien van verbonden partijen, continuïteit, reorganisatie en initiële cijferbeoordeling) kunnen vrij direct gevolgen hebben voor de risicoanalyses. Een aantal voorbeelden:

- een verhoogd 'earnings manipulation' risico brengt met zich mee dat de accountant extra kritisch gaat kijken naar de posten die een in hoge mate subjectief karakter hebben. De accountant formuleert daarvoor specifieke risico's en zal met extra aandacht de schattingen van het management beoordelen (zie NV COS 540);
- een lager niveau van materialiteit/controletolerantie kan er toe leiden dat bepaalde jaarrekeningposten nu worden bestempeld als significant, terwijl zij voorheen het predicaat insignificant kregen. Voor deze posten moet een (nieuwe) risicoanalyse worden verricht;

- wanneer een accountant een cliënt heeft die in belangrijke mate gebruik maakt van financiële instrumenten, zal hij extra aandacht moeten besteden (aanvullende of nieuwe risico's formuleren) aan de waardering hiervan. Zie hiervoor ook de uitgebrachte IFAC-handreiking 'fair value'. Het gebruik van financiële instrumenten vormt, samen met de inwerkingtreding van de gewijzigde 'RJ 290 Financiële instrumenten', een aandachtsgebied dat voor veel ondernemingen nieuw is.¹
- risico's die voorheen niet als 'significant' (in de zin van NV COS 315) werden bestempeld, worden nu door de kredietcrisis significant. Een terugloop in de economie kan als gevolg hebben dat 'voorraadwaardering' een significant risico wordt. En zo zijn er legio voorbeelden van significante risico's denkbaar. Zie voor meer voorbeelden de Q&A's rond de kredietcrisis van het NIVRA (www.nivra.nl).

Frauderisico's

Een bijzonder aspect van risicoanalyse is de identificatie en beoordeling van frauderisico's. Frauderisico's zijn in hoofdzaak te onderscheiden in:

Deel II

Dit is het tweede deel van een tweeluik over controle van de jaarrekening in de context van de huidige kredietcrisis. In deel I in AN, afl. 1 van 9 januari jl. is vooral gefocust op de punten omgevingsanalyse, materialiteit en controletolerantie. In dit tweede deel wordt duidelijk dat er een extra accent moet worden gelegd op risicoanalyse. Als gevolg daarvan zal de accountant ook meer alert moeten zijn in de uitvoeringsfase van de controleopdracht.

- het risico van manipulatie van de jaarrekening (het risico van 'liegen');
- het risico van onrechtmatige onttrekking van waarden (goederen, gelden) aan de organisatie ('stelen').

'Een bijzonder aspect van risicoanalyse is de identificatie en beoordeling van frauderisico's.'

Met betrekking tot het risico van manipulatie van de jaarrekening verwijzen wij naar wat eerder is opgemerkt bij de cliëntacceptatie-/continueringfase: verslechterde economische omstandigheden kunnen niet-integer gedrag uitlokken. De kredietcrisis kan ook in brede zin, misschien wel met name, gevolgen hebben voor het risico van 'stelen'. Veel Nederlanders ondervinden op dit moment dagelijks de gevolgen van de kredietcrisis door een sterke afname van de waarde van hun aandelen (bijvoorbeeld particuliere beleggers met te goeden bij de IJslandse bank, beleggers

bij ING of Fortis). In de meest extreme vorm is een aantal mensen in technische zin failliet. Dit brengt nieuwe impulsen voor het risico van 'stelen' met zich mee, en wel op alle niveaus binnen de organisatie van de controlecliënt. De fraudedriehoek (zie NV COS 240) komt daarmee in een bijzonder actueel daglicht te staan. Medewerkers die privé onder 'druk' staan, zullen 'gelegenheden' creëren om te stelen, en zullen deze vervolgens kunnen rationaliseren vanuit hun privé-situatie.

Pre-audit meeting

De kredietcrisis raakt veel aspecten van de inrichting van de controleaanpak. Zo zal in de controledossiers goed zichtbaar moeten worden gemaakt hoe het onderwerp kredietcrisis vertaald is naar de concrete risico's en de bijbehorende werkprogramma's. Gezien de aard en impact van de kredietcrisis, zou het ons inziens ook een afzonderlijk gespreksonderwerp tijdens de pre-audit meeting moeten zijn. Discussies over deze materie in teamverband zijn bittere noodzaak, omdat het voor individuele accountants niet goed mogelijk is om de consequenties van de kredietcrisis voldoende te overzien.

Uitvoeringsfase

Tijdens de interim-controle voert de accountant lijncontroles uit om de (toereikendheid van) opzet en het bestaan van interne beheersingsmaatregelen vast te stellen. Daarbij worden ook systeemtesten uitgevoerd om de effectieve werking van de interne beheersingsmaatregelen te bepalen. Door de kredietcrisis wordt dit – in ieder geval procedureel – niet ineens anders. Wel geldt dat sprake is van bepaalde accenten. Zo moet de accountant alert zijn op wijzigingen in de interne beheersingsomgeving, bijvoorbeeld ten gevolge van reorganisaties of herstructureringen. Dit is een specifiek aandachtspunt dat expliciet overwogen moet worden na het jaareinde. Bekeken moet worden of de systeemtesten de gehele controleperiode hebben omvat, of dat de laatste periode van het jaar nog expliciet moet worden getoetst op wijzigingen in de interne beheersingsomgeving. Ook zal de accountant in samenspraak met de opdrachtgever specifieke aandacht bestee-

den aan interne beheersingsmaatregelen die (nieuw geïdentificeerde) significante risico's moeten afdekken.

Aandacht voor treasury

Het onderwerp financiële instrumenten krijgt in deze uitvoeringsfase ook extra aandacht. De processen die de accountant beoordeelde tijdens de interim-controle, zijn gebaseerd op de zogenaamde posten/processenmatrix. Uit deze matrix volgt voor elke significante jaarrekeningpost welk proces of welke transactiestroom daaraan ten grondslag ligt. Voor de hand liggende processen daarbij zijn het inkoopproces, het verkoopproces, geldverkeer en personeel. De MKB-accountant zal in zijn praktijk doorgaans minder aandacht hebben voor het treasuryproces. Toch zullen met de inwerkingtreding van de gewijzigde RJ 290 meer financiële instrumenten on-balance komen. Dit heeft als mogelijk (en overigens ook waarschijnlijk) gevolg dat de post financiële instrumenten als significante post wordt bestempeld. De consequentie daarvan is dat de accountant het proces moet beoordelen dat hieraan ten grondslag ligt. Het lastige daarvan is dat treasury bij veel MKB-ondernemingen geen georganiseerd proces is. Zo zullen een geformaliseerd treasurybeleid en overige geformaliseerde interne beheersingsmaatregelen, waaronder controletechnische functiescheidingen, vaak ontbreken. Laat staan dat grosso modo sprake is van toereikende documentatie in het kader van hedge accounting. Het is

'De accountant moet extra alert zijn op wijzigingen in de interne beheersingsomgeving.'

daarom van groot belang dat de accountant in een vroegtijdig stadium hierover besprekingen voert met zijn opdrachtgever. Dit mede met het oog op een effectief risicomangementkader dat de onderneming moet realiseren. De interne beheersingsmaatregelen rond het

treasuryproces zullen worden getest. De accountant moet zich daarbij afvragen of er voldoende expertise in het controleteam aanwezig is om de (veelal complexe) financiële instrumenten te kunnen beoordelen. Is dat niet het geval, dan zal hij hiervoor een externe expert moeten inschakelen.

Balanscontrole

Bij een gegevensgerichte controleaanpak van de accountant, gestoeld op risicoanalyse, zullen de werkprogramma's zichtbaar maken hoe de gevolgen van de kredietcrisis zijn vertaald naar de gegevensgerichte controle. Daarbij zal sprake zijn van extra focus op:

- significante risico's;
- frauderisico's;
- gewijzigde interne beheersingsomgeving (mogelijk minder steunen op interne beheersing en meer gegevensgerichte controlewerkzaamheden uitvoeren);
- specifieke accounting issues, zoals de toepassing van RJ 290 en de beoordeling van de reorganisatievoorziening.

Een ander mogelijk gevolg is de waardering van de pensioenverplichting uit hoofde van RJ 271. Wanneer sprake is van een toegezegd pensioen, zal de accountant met verhoogde interesse de diverse veronderstellingen moeten beoordelen in het kader van de lage beleggingsrendementen en eventuele doorgevoerde reorganisaties. Ook de mogelijke impact daarvan moet hij beoordelen. Hierbij moet eveneens gedacht worden aan de vrijstelling voor het middelgrote regime om eenmaal in de vier jaar een exacte actuariële berekening te laten uitvoeren. Wijzigen de veronderstellingen in belangrijke mate, dan zou de onderneming moeten overwegen om tussentijds een nieuwe actuariële berekening te laten uitvoeren in plaats van een redelijke benadering van de voorziening. De middelgrote onderneming behoeft, bij vervroegde toepassing van RJ Uiting 2008-6, geen tussentijdse herrekening uit te voeren indien veranderingen hebben plaatsgevonden ten aanzien van de waarde van de

fondsbeleggingen en veranderingen in actuariële grondslagen op grond van marktontwikkelingen. Vervolgens verplicht dezelfde Uiting wel dat eenmaal

'Bekeken moet worden of de systeemtesten de gehele controleperiode hebben omvat.'

in de drie jaar, in plaats van vier jaar, een exacte actuariële berekening moet plaatsvinden.

Afrondingsfase

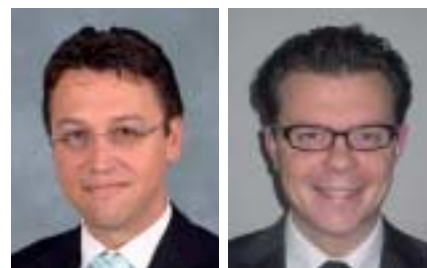
De accountant kan zich alleen een eenduidig beeld vormen over de impact van de kredietcrisis op een onderneming als het controledossier via een gestructureerd proces van informatieverzameling en analyse van controle-informatie tot stand komt. De accountant moet zich hiervan bewust zijn.

Daarbij is het van groot belang dat alle significante onderwerpen worden overgenomen in het overall topmemo van bevindingen. Het onderwerp 'continuïteit' wordt hierbij van nog groter belang dan het al was. Op deze plaats verwijzen wij naar de terzake door het NIVRA uitgebrachte Audit Alert Nr. 20. Accountantsorganisaties doen er daarom verstandig aan hun interne regelgeving (waaronder gebruik van checklisten) nog eens goed tegen het actuele licht van de kredietcrisis houden. In het verlengde daarvan zal de accountant ook het onderwerp 'Gebeurtenissen na balansdatum' met gepaste belangstelling moeten beoordelen.

Concrete aanpak

De kredietcrisis raakt veel aspecten van de inrichting van de controleaanpak. Risicoanalyse zal ook een zwaarder gewicht in de schaal leggen dan voorheen. In de controledossiers zal de accountant daarom duidelijk moeten documenteren hoe de gevolgen van de kredietcrisis concreet vertaald zijn naar de bijbehorende

werkprogramma's. Conclusies over de impact van de kredietcrisis op de jaarrekening dienen duidelijk tot uitdrukking te komen in het afsluitend controle memorandum. Kortom, accountantsorganisaties komen er in deze tijd niet mee weg wanneer het onderwerp kredietcrisis bij een jaarrekeningcontroleopdracht op de agenda ontbreekt. **An**

Dr. C.M. van Nieuw Amerongen RA (l) is partner bij Solutional en universitair hoofddocent Auditing & Assurance bij Nyenrode Business Universiteit. Drs. J.L. van der Windt RA is directeur bij Solutional.

¹ Zie ook hetgeen hierna wordt opgemerkt terzake van de interim-controle.

IN 10 MAANDEN EEN RE- OF RO- TITEL ERBIJ!

- × O.a. voor RA's en RC's
- × Aangeboden door NIVRA-Nyenrode en Erasmus School of Accounting & Assurance (ESAA)
- × Start begin maart 2009 en eindigt in december 2009
- × Daarnaast 2 x per jaar actueel PE-cursusaanbod

NIVRA-NYENRODE, DE GROOTSTE IN ACCOUNTANCY & CONTROLLING!

NYENRODE
BUSINESS UNIVERSITEIT
www.nivra-nyenrode.nl

NIVRA-Nyenrode School of Accountancy & Controlling

100% WERVING
100% SELECTIE

Op zoek naar versterking van uw team?
Met een advertentie in Accountancynieuws geeft u uw visitekaartje af aan het selecte gezelschap van AA's, RA's en accountancy-studenten. Bel voor uw reservering met Gerdien Ruitenbeek 0570-64 74 52. Of mail: adverterenfiscaal@kluwer.nl

Accountancynieuws
SNEL EN COMPLEET GEÏNFORMEERD

2-WEKELIJKS VAKBLAD

ONLINE

EVENTS